

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ У ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Ю. ТКАЧУК,

здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

SUMMARY

In this article, peculiarities of criminal sanctions in the legislation of foreign countries are addressed. Kinds of sanctions are analyzed according to their construction, the need of further introduction of alternative sanctions in Ukraine is justified.

Key words: punishment, approvals, alternative approvals, cumulative approvals, constructing of approvals.

* * *

Розкриваються питання стосовно особливостей кримінально-правових санкцій у законодавстві зарубіжних країн. Аналізуються види санкцій за конструкцією, аргументується необхідність подальшого запровадження в Україні альтернативних санкцій.

Ключові слова: покарання, кримінально-правові санкції, альтернативні санкції, кумулятивні санкції, конструювання санкцій.

* * *

Раскрываются вопросы относительно особенностей уголовно-правовых санкций в законодательстве зарубежных стран. Осуществлен анализ видов санкций в зависимости от их построения, аргументируется необходимость дальнейшего внедрения в Украине альтернативных санкций.

Ключевые слова: наказание, уголовно-правовые санкции, альтернативные санкции, кумулятивные санкции, конструирование санкций.

Розвиток санкцій як способу протидії злочинності в Україні, як і в інших країнах, належить до числа найдавніших соціальних практик, які здавна і скрізь використовувалися на всіх історичних етапах розвитку цивілізації. Немає на Землі жодного народу, який би обходився без покарання винних. Ця практика передбачає відповідальність, адекватну порушенню існуючого законодавства.

Розв'язання питання конструювання кримінально-правових санкцій в національному законодавстві неможливе без вивчення особливостей побудови санкцій в нормативно-правових актах зарубіжних країн. На думку Савченка А.В., фахове порівняльно-правове дослідження здатне озброїти юриста ідеями та аргументами, які не можна отримати навіть при дуже доброму знанні лише власного права, адже вивчення іноземного права відкриває перед юристом нові обрії, дозволяє крапце пізнати право своєї країни, оскільки специфічні риси цього права особливо виразно виявляються в порівнянні з іншими системами [7, С. 8].

Питання конструювання санкцій та застосування тих покарань, які їх наповнюють, як в Україні, так і за її межами, завжди притягували до себе увагу вчених-кримінологів. У теорії кримінального права цю проблематику вивчали такі вчені, як Анашкін Г.З., Бородін С.В., Карпець І.І., Книженко О.О., Козлов А.П., Лейст О.Є., Мальцев В.В., Міхлін О.С., Орловська Н.А., Осипов П.П., Філей Ю.В., Хан-Магомедов Д.О., Шаргородський М.Д., Яковлев О.М. і багато інших.

сійська Федерація, Латвійська Республіка), або є найстарішими класичними кримінальними кодексами світу та характеризуються подібністю ідей реформування і основних інститутів кримінального права (Федеративна Республіка Німеччина, Франція), або відзначаються централізацією державних функцій, у зв'язку з чим дедалі пріоритетнішими для держави стають норми федерального (і кримінального в тому числі) законодавства (США)[7, С. 8 – 9].

Вивчення кримінального законодавства зазначених держав дозволяє зробити висновок, що перелік покарань в Україні є найбільш широким. В зарубіжних країнах в якості основних покарань застосовується, як правило, тільки два їх види – позбавлення волі та штраф. На нашу думку, така розгалужена система покарань, що діє в Україні, має позитивні моменти при призначенні покарання і його індивідуалізації, адже при більшій кількості покарань, передбачених Кримінальним кодексом (далі – КК), значно збільшується диференціація видів кримінально-правових санкцій, особливо альтернативних.

Так, КК Франції включає наступні покарання: довічне по-

Метою запропонованої статті є аналіз зарубіжного кримінального законодавства на предмет виявлення особливостей конструювання кримінально-правових санкцій для можливості імплантації норм зарубіжних країн в національне законодавство, що слугуватиме, в свою чергу,

удосконаленню кримінально-правових санкцій. Тому для вирішення даного завдання було проаналізоване кримінальне законодавство деяких держав, законодавство яких або розвивалося і формувалося на єдиних принципах і положеннях нормативної правотворчості з Україною (Ро-

збавлення волі, позбавлення волі на строк до 30 років, позбавлення волі на строк до 20 років, позбавлення волі на строк до 15 років. Тривалість позбавлення волі складає не менше 10 років. Крім перерахованих вище, існують ще так звані виправні покарання, до яких відносяться тюремне утримання, штраф, неоплачувані роботи в суспільних інтересах, покарання у вигляді позбавлення чи обмеження прав. Шкала покарання у вигляді тюремного утримання наступна: до 10 р., до 7 р., до 5 р., до 3 р., до 2 р., до 1 р., до 6 міс.

Ще в середині ХХ ст. вчені, що займалися проблемами покарання, позитивно відзивалися про побудову кримінально-правових санкцій у французькому КК, абсолютна більшість яких була сконструйована як відносно-визначені. В даний час стан змінився: французьке кримінальне законодавство відмовилося від відносно-визначених санкцій. В чинному КК 1992 р. є абсолютно-визначені санкції, причому побудовані вони безальтернативно, а також кумулятивні санкції. Санкція, як правило, передбачає основне покарання у вигляді позбавлення волі або (та) штрафу. Наприклад, практично всі види умисних вбивств караються покаранням у вигляді довічного позбавлення волі. Застосування у відношенні будь-якої особи катування чи тілесних ушкоджень передбачає покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. Згвалтування карається 15 роками позбавлення волі (простий склад злочину), вчинення даного злочину при обтяжуючих обставинах передбачає 20 років позбавлення волі, а настання наслідку у вигляді смерті потерпілої особи – 30 років. Всі наведені вище випадки призначення покарання є прикладом застосування безальтернативних абсолютно-визначених санкцій, які включають в себе позбавлення волі на конкретно визначений строк або довічне позбавлення волі.

Прикладом застосування безальтернативної абсолютно-визначеної кумулятивної санкції

є покарання у вигляді довічного позбавлення волі та грошового штрафу, що призначається за керівництво чи організацію групи з метою виробництва, виготовлення, імпорту, експорту, перевозки, зберігання, збуту, передачі, придбання чи незаконного використання наркотичних засобів [6].

Отже, кримінальному законодавству Франції притаманні безальтернативні кримінально-правові санкції з абсолютно-визначеними межами, а також кумулятивні санкції.

Говорячи про побудову санкцій в КК ФРН, слід відмітити своєрідний метод конструювання санкцій (як і в КК Франції): в одних випадках зміст статті починається з диспозиції, в інших – з санкції. Утруднює сприйняття змісту норм, на наш погляд, нічим не обґрунтований прийом зміни послідовності диспозиції і санкції, а також занадто часте використання норм-дефініцій, які містять опис ознак диспозиції статті.

В кримінальному законодавстві ФРН існують абсолютно-невизначені, відносно-визначені санкції, зустрічаються і альтернативні, які, як правило, передбачають покарання у вигляді штрафу та позбавлення волі, але існують і поєднання позбавлення волі на певний термін та безстрокове позбавлення волі, а також кумулятивні санкції. Якщо строк позбавлення волі вказується завжди, то розмір штрафу відсутній, його визначає в кожному випадку суд (тобто, санкції, які містять покарання у вигляді штрафу, є абсолютно-невизначеними). Санкції у вигляді позбавлення волі сконструйовані за принципом «від ...» і «до...», «до ...» або «від ...». Слід також відмітити наявність в КК ФРН відсильних санкцій, зміст яких розкривається в інших статтях кодексу. Так, згідно § 255 КК, у випадку вимагання шляхом застосування насильства, «лицо наказується так же, как лицо, совершающее разбой»[3].

В КК ФРН міститься 2 види основних покарань: позбавлення волі (безстроково або до 15 років) та грошовий штраф.

Є цікавими для прикладу розміри і види покарань, передбачених КК ФРН за найбільш розповсюджені злочини. Так, за умисне вбивство передбачено покарання у вигляді безстрокового позбавлення волі (така санкція, в якій передбачається зазначений вид покарання, на нашу думку, є абсолютно-невизначеною). Умисне тяжке тілесне ушкодження карається позбавленням волі на строк до 5 років. За просту крадіжку передбачається покарання до 5 років з грошовим штрафом, а за кваліфіковану крадіжку – позбавленням волі від 3 місяців до 10 років. Розбій карається позбавленням волі на строк не менше 1 року. Розбій, що спричинив смерть потерпілого, карається безстроковим позбавленням волі або позбавленням волі не менше 10 років. На наведених прикладах видно, що кримінально-правові санкції за законодавством ФРН, які передбачають вказані види покарання, є, дійсно, альтернативними з відносно-визначеними межами та кумулятивними.

Відповідно до § 38 КК, позбавлення волі призначається на строк від 1 місяця до 15 років, а в передбачених законом випадках – безстроково, тобто довічно. В КК ФРН міститься 3 абсолютно-визначених санкцій, що передбачають безстрокове позбавлення волі в якості можливого. Ці санкції містяться в нормах, що передбачають відповідальність за геноцид (§ 220 а) та вбивство при кваліфікуючих обставинах (§§ 211, 212). Ще в 14 санкціях покарання у вигляді безстрокового позбавлення волі використано при побудові альтернативних санкцій з покаранням у вигляді позбавлення волі на строк не менше 10 років.

У значній частині кримінально-правових норм використовуються санкції з відносно-визначеним розміром позбавлення волі (за нашими підрахунками – 36,2% від загальної кількості санкцій, передбачених в КК). У 18% санкцій подібного роду використовується вказівка законодавця на максимальний розмір покарання. В

цьому випадку нижча межа строку позбавлення волі становить 1 місяць. У більшості випадків покарання у вигляді позбавлення волі обмежується зазначеними в санкції межами (62%), при цьому можливість судів ФРН у виборі конкретного розміру покарання є досить широким. Так, відповідно до проведеного дослідження, у 274 санкціях (що становить 48,93 % від загальної кількості санкцій), межі покарання становлять 5 і більше років. З іншої сторони, максимальна межа позбавлення волі в цих санкціях встановлена в 5 і більше років, тобто є досить високою.

72 норми вказаного типу (відносно-визначені санкції з основним покаранням у вигляді позбавлення волі) побудовані шляхом визначення мінімального строку позбавлення волі за те чи інше діяння, що становить 12,84% від загальної кількості санкцій у вигляді позбавлення волі. Крім цього, КК ФРН передбачає ряд норм, санкції яких містять покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3-х р.

Норми Особливої частини КК ФРН містять в своїй структурі санкції альтернативного виду (вони складають майже 35,3% всіх санкцій в КК), де законодавець передбачив можливість призначення одного з двох основних покарань: позбавлення волі або грошового штрафу.

Таким чином, КК ФРН передбачає лише 3 основні види покарання: позбавлення волі на визначений термін від 1 місяця до 15 років, довічне позбавлення волі, грошовий штраф, що призначається в щоденних ставках, та майновий штраф у якості додаткового покарання.

Аналізуючи покарання за КК ФРН, можна зробити висновок, що каральна політика цієї держави значно м'якша, ніж у Франції: практично співпадають лише санкції за умисне позбавлення життя людини. Крім того, для Франції характерним є застосування безальтернативних кримінально-правових санкцій з абсолютно-визначеними меж-

ами, що, на нашу думку, не сприяє реалізації у повному розмірі принципу індивідуалізації покарання. Говорячи про побудову санкцій в КК ФРН, слід відмітити своєрідний метод конструювання санкцій. В одних випадках зміст статті починається з диспозиції, в інших – з санкції. В кримінальному законодавстві ФРН, на відміну від французького, існують відносно-визначені, альтернативні та абсолютно-невизначені санкції. Слід також відмітити наявність в КК ФРН відсильних санкцій, зміст яких розкривається в інших статтях кодексу, що теж можна вважати особливістю проаналізованого КК.

Федеральне кримінальне законодавство США не містить визначення покарання, питання про яке вирішується, головним чином, кримінально-правовою доктриною та судовою практикою, але і там воно зустрічається не завжди. По суті, США (як на рівні федерації, так і на рівні окремих штатів) є країною, що має риси каральної кримінально-правової системи [, с. 14].

Аналіз системи санкцій у федеральному кримінальному законодавстві США дозволяє виділити основні та додаткові види, серед яких основними покараннями вважаються: смертна кара, позбавлення волі, пробація та штраф. До додаткових покарань відносяться: конфіскація; дії щодо повідомлення потерпілих; позбавлення різних прав; покладення обов'язку відшкодувати спринучену шкоду (реституція) тощо. Кримінально-правові санкції можуть встановлювати тільки один вид покарання, при цьому розмір (строк) покарання іноді не зазначається, тобто санкції можуть бути як абсолютно-невизначеними, так і відносно-визначеними. Крім того, кримінально-правові санкції бувають безальтернативні та альтернативні.

Позбавлення волі найчастіше розуміється як тюремне ув'язнення, яке може бути: 1) короткостроковим; 2) тривалим; 3) довічним [7, С. 14]. Крім того, кримінально-правові санкції до-

сять часто є кумулятивними. Перелік основних покарань за КК України набагато ширший, адже передбачає 8 видів, тоді як у США вказано всього 3 види – смертна кара, тюремне ув'язнення, штраф.

Таким чином, кримінальному законодавству США притаманні як альтернативні, так і безальтернативні відносно-визначені (при призначенні позбавлення волі та штрафу) або абсолютно-невизначені (у випадку призначення довічного позбавлення волі) санкції. Крім того, великою популярністю в США користуються кумулятивні санкції, які дають можливість до основного покарання додавати інші – позбавлення права займати посаду, засновану на довірі; позбавлення виборчих прав, у деяких випадках – права бути присяжним засідателем.

Система основних покарань в КК Латвійської Республіки складається з таких їх видів: а) смертна кара чи довічне позбавлення волі; б) позбавлення волі (на строк від 6 місяців – до 15 років, за особливо тяжкі злочини – до 20 років, а в окремих випадках, передбачених КК – довічно); в) арешт; г) примусові роботи; д) грошовий штраф.

Кримінально-правові санкції, які містять покарання у вигляді довічного позбавлення волі, є абсолютно-невизначеними. Таких санкцій в Латвійському законодавстві передбачено 13.

Штраф, як і в більшості кран світу, в Латвії є досить розповсюдженим. Так, 280 санкцій передбачають покарання у вигляді штрафу, що становить 28,45% від загальної кількості санкцій в КК. Санкції, які передбачають покарання у вигляді штрафу в Латвійській Республіці, є відносно-визначеними. При цьому КК Латвійської Республіки, так само, як і КК України, містить відносно-визначені альтернативні санкції, зустрічаються і абсолютно-невизначені санкції у випадку передбачення ними покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Ні відсильні, ні абсолютно-

визначені санкції не притаманні кримінальному законодавству Латвії.

Що стосується кримінального законодавства Російської Федерації (далі – РФ), то слід зазначити, що сучасне кримінальне право РФ є досить подібним з вітчизняним кримінальним правом. Але крім багатьох спільних рис, кримінальні кодекси вказаних країн все ж таки відрізняються один від одного. Щоб побачити і довести це на конкретних прикладах, необхідно проаналізувати і порівняти КК РФ та України.

Основним джерелом кримінального права РФ є Кримінальний кодекс від 24 травня 1996 року. Говорячи про побудову санкцій в КК РФ, слід відмітити, що даний законодавчий акт, так само, як і КК України, містить відносно-визначені санкції. Також, на відміну від інших зарубіжних країн, в КК РФ не використовуються відсылки, абсолютно-визначені санкції та норми-дефініції.

В кримінальному законодавстві РФ, як було зазначено вище, існують відносно-визначені санкції, при цьому нерідко допускається альтернатива. Альтернативні санкції, як правило, передбачають покарання у вигляді штрафу та позбавлення волі, але існують і поєднання позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі чи смертна кара.

На відміну від КК проаналізованих вище зарубіжних країн, які містять 2-3 основних покарань, КК РФ, як і КК України, до системи покарань включає набагато більше покарань, а саме: штраф, позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю, позбавлення спеціального, військового чи почесного звання, класного чину та державних нагород, обов'язкові роботи (в Україні – громадські роботи), виправні роботи, обмеження по військовій службі, конфіскація майна, обмеження волі, арешт, тримання в дисциплінарній частині, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі, смертна кара.

Санкції кримінально-правових

норм, що передбачають відповідальність за тяжкі злочини, є альтернативними та мають у своєму складі, як правило, ще 2 основних покарання: довічне позбавлення волі та позбавлення волі на строк до 20 років.

Штраф, на відміну від більшості кран світу, в Росії є не досить розповсюдженим. Так, за нашими підрахунками, 228 санкцій передбачають покарання у вигляді штрафу, що становить лише 18,67% від загальної кількості санкцій в КК. Подібна ситуація спостерігається і в Україні. 273 норми вказаного типу (відносно-визначені санкції з основним покаранням у вигляді позбавлення волі) побудовані шляхом визначення лише максимального строку позбавлення волі за те чи інше діяння, що становить 61,21% від загальної кількості санкцій у вигляді позбавлення волі. Особлива частина КК РФ складається з відносно-визначених альтернативних санкцій.

Отже, підводячи висновки, слід зазначити, що за конструкцією (побудовою) в кримінальному законодавстві зарубіжних країн переважають прості (безальтернативні) санкції, які включають у себе один вид покарання у вигляді позбавлення волі. Такі кримінально-правові санкції властиві законодавству Франції та частково США. Складні (або альтернативні) санкції є характерними для кримінального законодавства ФРН, США, Латвійської Республіки, Російської Федерації. Наявність кумулятивних санкцій притаманна кримінальному законодавству майже всіх проаналізованих країн: Франції, ФРН, США, Латвійської Республіки, Російської Федерації.

Кримінально-правові санкції з відносно-визначеними межами розповсюджені в законодавстві ФРН, США, Латвійської Республіки, Російської Федерації. Санкції з абсолютно-визначеними межами зустрічаються у Франції. Для ФРН, США, Латвійської Республіки та Російської Федерації характерним є наявність у законодавстві кримінально-

правових санкцій з абсолютно-невизначеними межами.

Для подальшого удосконалення норм чинного КК доцільним є, на нашу думку, подальше передбачення законодавцем альтернативних санкцій в якості покарання за вчинене суспільно небезпечне діяння, які, в свою чергу, дають реальну можливість суду при призначенні покарання в повній мірі реалізувати принцип індивідуалізації покарання, враховуючи всі обставини скоєного злочину та особу злочинця.

Список використаних джерел

1. Баулін Ю. В. Огляд авторефератів докторських дисертацій з кримінального права, захищених в Україні в період з 2001 по 2008 роки / Ю. В. Баулін // Альманах кримінального права: збірник статей. Вип. 1 / Відповід. ред. П. П. Андрушко, П. С. Березін. – К.: Правова єдність, 2009. – С. 77 – 108.
2. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України: Навч. посіб. для студ. юрид. ф-тів вищ. навч. закл. / Т. А. Денисова. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2004. – 152 с.
3. Кримінальний Кодекс ФРН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733>
4. Митрофанов І. Кримінально-правові засоби забезпечення законності та обґрунтованості покарання / І. Митрофанов // Юридична Україна. – 2010. – №1. – С.102 – 109
5. Мусульманское право: (Структура и основные институты) [Сб. статей] / АН СССР, Ин-т государства и права; [Редкол.: Л. Р. Сюкияйнен (отв. ред.) и др.] – М.: ИГПАН, 1984. – 145 с.
6. Новый Уголовный кодекс Франции. М., 1993 г.
7. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: [монографія] / Савченко А. В. – К., КНТ, 2007. – 594 с.
8. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: Монографія. / М. І. Хавронюк. – К.: Істина, 2006. – 192 с.
9. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. / М. І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 604 с.
10. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право, кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. І. Хавронюк – К., 2007. – 36 с.